

VIII.

'Suki László élete és alapítványa.

(Olvastatott az unitárius jóltevők emlékünnepélyén
Kolozsvártt 1863-ban május 16-ik napján.)¹⁾

Irodalmunk ritkán emlékezik tüzetesen és illő méltatással a nevelő intézetek alapítóiról és jóltevőiről. Nemzetünk, csaknem folytonos harczok között élvén egész a jelen évszázig, keveset törődött az irodalommal, s a kik éppen irtak is, azoknak figyelme is inkább a csatatér hőseire irányult, mint a béke nagy embereire. Mátyás király, Bethlen Gábor fejedelem győzelmeit mindenfelé és mindig magasztalák, míg a budai díszes könyvtárról, a Pécsen tervelt nagyszerű egyetemről, a fejevári s később enyedi iskola alapításáról kevesen tudtak s még kevesebben szóltak. A harczias szellem folyvást élvén nemzetünkben: Dobó és Kinizsi hősi tetteiről szinte minden iskolás gyermek el tud szavalni egy-egy emlékkölteményt, míg 'Suki Lászlóról vagy Augustinovics Pálról saját iskolánk növendékei sem mondanak emlék-dalokat, s magunk is oda jutunk maholnap, hogy vallásközönségünk és iskolánk kisebb jóltevőinek még neveit is elfeledjük, s a nagyobbakról is alig tudunk néhány emlékvonást felmutatni. Pedig a nevelőintézetek alapítói, jóltevői megannyi építői a tudomány bástyáinak, melyekben erősebb valamely ország, mint kővéraiban; megannyi megmentői

1) Az egyh. főtanács már régebben meghatározta volt, hogy vallásközönségünk jóltevői emlékére koronként ünnepély tartassék, s tartatott is egy még 1842-ben, de ez ünnepély szabályozva csak 1862-ben lett, midőn 30 főtanácsi j. k. szám alatt meghatározatott, hogy az mind három iskolánkban minden öt évben egyszer megtartassék. E határozat következtében tartatott kolozsvári főiskolánkban az az ünnepély, melyre itt hivatkozás van, még pedig a következő renddel: Megnyitó beszéd az igazg. tanártól; Emlékbeszéd a jóltevők felett, tartotta egy theol. ifju; 'Suki L. élete és alapítványa felolvasása; János Zs. király czimü költemény, írta és szavalta egy gym. tanuló; Zárbeszéd ismét az igazg. tanártól; közbe-közbe, valamint az ünnepély kezdetén és végén karének az összes tanuló ifjuság által. Szerk.

a nemzet szellemi kincseinek és dicső legyőzői a tudatlanságnak, mely több rosztat áraszt hazára és egyházra mint a külellenség fegyveres népe.

Irodalmunk a jelen évszázban meglepő lendületet nyert ugyan, de hivatottjai sokkal kevesebb számmal vannak mai napig is, mintsem annak minden ágát kellőleg mivelhetnék. E mellett azt se feledjük, hogy az író szívéhez közelebb állván írotársa, s képzeletével inkább társulván a művész élete: előbb ír emlékközlteményeket, élet- és jellemrajzokat költőkről és művészekről, mint az iskolák jóltevőiről. Minden irodalom serdülő korában így szokott ez lenni.

A mult hibáit jóvá tenni nem lehet; de a jelenben sokat lehet elvégezni. Ha hivatott íróink nem érkeznek vagy nem buzdulnak a forrás mellett, melynek vizéből meritették szellemök első táplálékát, álljanak elé az iskolák tanítói, kik magok is hálával tartoznak egyik vagy másik iskola jóltevőjének. Ha nem is adhatnak sikerült élet- és korrajzokat, de megmenthetnek a rajzhoz egyes vonásokat, melyekből később a művész keze remeket alkothat. Ha emlékvonásaik nem is találhatnak nagy tetszésre a közönségnél, legalább ébreszszék fel a hálás kegyelet érzését azokban, kik az illető jótétemény áldásából részesülnek, buzdítsák fel az ifjak lelkét: egykor ha Isten igyekezetöket megáldja, hasonló áldozatokat tenni.

Ily forma gondolatok lebegtek ielkom előtt, midön megkisértém csekély erőmet 'Suki László életéről és alapítványáról a kellő adatok hiányában legalább annyit írni, a mennyi ha nem is mutathatja fel egész nagyságában és fényében az alapítót és alapítványát, legalább bennünk kegyeletet ébreszthet legnagyobb jóltevőink egyike iránt.

A 'Suki nemzetség, melyből 'Suki László származott, s melynek diszes sorát be is zárta, egyike volt Erdély legrégeb, gazdagabb és tekintélyesebb nemzetségeinek. Az Árpádok idejéből nem tudunk ugyan történelmi emlékeket felmutatni e nemzetség multjából, mindazáltal több jelenség arra mutat, hogy e nemzetség ismeretlen alapítója Tuhtum sergében küzdött a honfoglalás idejében s osztály-részéül kapta a Maros és Szamos folyók közti föld-rész nagy részét. 'Suki Albert és Demeter fiai és unokái osztálylevele a zsuki levéltárban 1332-ből maig meg van eredetiben, tehát

oly időből, melynél előbb a legjelesebb magyar nemzetségek eredetét is inkább csak a későbbi okmánybeli hivatkozások s leginkább a fiuról fiura szállott tudomás viszik. Az említett 'Suki Demeter ágának utolsó férfi-ivadéka István 1474-ben elhalván, jószágait u. m. Felső-Zsukot, Oláh- vagy Német-Zsukot, Kötelenidet és szováti portioit, melyek az 1332-beli osztálylevélben déli résznek iratnak, a király számára elfoglalták ugyan, de még abban az esztendőben Magyar Balázs erdélyi vajda visszaadta 'Suki Jánosnak, mint megbizonyított kétségen kívül levő vér-atyafinak. 'Suki László halála után P. Horváth Ferencz a zsuki és hozzá tartozó jószágokat a vármegyei első megszállás és foglalás jogánál (*jure primae occupationis*) fogva tarthatá meg fiai számára, kiknek anyja 'Suki Teréz Lászlónak testvére volt, szemben a fiscussal, mely az említett jószágot és hozzá tartozó részeket perelte, s $\frac{3}{16}$ -od részben, a menyői közbejött nótáztatások miatt maga eredeti természetét elvesztette, meg is nyerte. (Lásd a perfollyamot a zsuki levéltárban.)

1-ső Lajos, a nagy magyar király 1348-ban Palustelkét és Omboz nevű erdőt Dobokamegyében 'Suki Mihálynak és Miklós-nak újból oda ajándékozván, az ajándék-levélben dicsérettel említi meg a király Miklós fiainak: Barabásnak, Mihálynak és Ilyésnek a haza és trón iránt tanusított hűségöket, melynél fogva a tatárokat az ország széliről visszaűzték, mikor is testvérök Dávid a csatatéren elesett, Barabás pedig öt sebet kapott.

Hogy a 'Suki nemzetség fiai hasonló szolgálatokat később is tettek a honnak és királynak, bátran fel lehet tenni. Avagy melyik magyar nemes kimélte vagyonát, vérét a hazáért és királyért, ha egyiket vagy másikat vész fenyegette! Ezt legkevésbbé tehette egy oly terjedelmes birtoku nemzetség, mint a 'Suki. Nézetem mellett tanuskodnak — bár hallgatólag — a Mátyás, Ulászló, János király, Bethlen Gábor és Apafi fejedelmek által adott különböző donatiók is.

Székely Sándor szerint 'Suki Miklós és 'Suki István 1384-n comesi czimmal birtak. 'Suki János 1397-ben Zsigmond magyar király udvarnoka, 'Suki Benedek 1614-ben Bethlen Gábor udvarnoka, később török követ; 'Suki Ferencz 1650-ben kolozs- és tor-damegyei főbiztos volt.

S ha Mátyás király 'Suki Mihálynak 1467-ben Szebenben fejét véteté, nézetem szerint a nemzetség érdeméből semmit le nem

von, sőt ez esemény, bár vérbetűkkel, a történelem lapján egy vonást biztosított, mely a 'Sukiaknak a hazai ügyekbe nagy befolyásukról és tekintélyökről bizonyít. Mátyás újításokat tett, az ország hadi erejét 1463-ban, pénzerejét pedig 1467-ben újra szervezte, s addig szokatlan terheket ruháztatott az országra. Csoda-e, ha ez a magyar nemzet alkotmányos érzetét sértette, ha visszahatást keltett. A keletkezett mozgalom élén Erdély főurai: Veres Benedek, Bánfi László, Gerendi Mihály, Iklódi Márton, Erdélyi István, Alárdi László, Toroczkai Ilyés, továbbá a három erdélyi vajda állottak, a távolból közreműködtek Zápolya Imre és István. 'Suki Mihály a harmadik erdélyi főúr hogyan maradhatott volna ki? Hazaszercetét éppen oly kevésbé ítélni el, mint Csák Mátéét, vagy Szilágyi Mihályét, kit Mátyás szintén bezárattott párttűtés miatt. ¹⁾

Vallásközönségünk történelme is fentartott egy két emléket a 'Suki nemzetség nagyságából. Mint a néhai püspök Körnöczy János által készített „Alapítványi könyv“ben látható, a 'Suki fiak közönségesen 1703-ban a kolozsvári és tordai iskoláknak oda ajándékozzák a zsuki malom szombati vámját. Ugyancsak a 'Suki fiak 1732-ben a már nevezett célra a zsuki malomban a vámadás idejéig meghosszabbítják péntek estvétől vasárnap reggelig. 'Suki László 1751-ben és 'Suki János 1754-ben a kolozsvári unitárius iskolának ajándékozzák zsuki új malmaiknak szombati vámját.

Mint előkelő és nagy birtoku nemzetség, a 'Sukiak mondhatni Erdély minden jeles családjával rokonságban állottak. A rokonság és vérség gyönyörű koszorujában ott látjuk a horogszegi Szilágyi, Haranglábi, Kisfaludi, Fráter, Kozárvári, Bogáti, Pekri, Cserei, Sárosi, Dániel, Kemény, P. Horváth és Toroczkai diszes neveket.

1) Lásd Kővári Erd. Tört. II. köt. 88—99. 'Suki Mihály elvett jószágait Zsukot, Vissát, Magyar- és Oláh-Kályánt, Magyar- és Oláh-Sármást, Asszonyfalvát, Bárét és Ombozt a király Bezhth Jánoznak adományozta, kitől csere útján Csupor Miklós vajda szerezte meg 1468-ban, de fiai János és Pál — úgy látszik — még ez utóbb említett évben visszanyerték atyjoknak elvett javait, ha mindjárt részben is. Legalább maradt fenn egy donationalis levél (I. Conv. X. pag. 200.) Mátyás királytól, 1469-ből, melyből kitetszik, hogy 'Suki János és Pál s ez utóbbinak neje, Horogszegi Szilágyi Oswaldnak leánya Justina, az ombozi birtok negyed részét, valamint a bárei birtokot a király helybenhagyásával átengedik Porkoláb Ambrusnak és neje 'Suki Ilmának, 'Suki Mihály leányának. Ulászló királynak 1505-ben kiadott donátioja szerint 'Suki Mihály említett jószágai 'Suki Veronika unokáinak Haranglábi Györgynek és Miklósnak kezén voltak. (Conv. X. pag. 429.)

Az utolsó 'Suki, felső zsuki 'Suki László, e néven egymásutáni sorban harmadik, nem szerzett dicsőséget a csatatéren mint ősei Dávid és Barabás, nem volt királyi udvarnok mint 'Suki János, 'Sigmund alatt, tudtom szerint a megyében hivatalt nem viselt, a főkörmányszéknél egy ideig elfoglalt állomásáról is lemondott; 1790-ben a következő országgyűlésre mint regalista személyes megjelenésre ő is felszólíttatván, a főkörmányszéket arra kérte, hogy a megjelenés kötelessége alól gyengélkedése miatt mentessék fel, mi alól valóban fel is mentetett. És mégis életét hasznossá tudta tenni, nevét talán szebben örököltette mint bármelyik is jeles elődei sorából.

A közügynek több nemü szolgálatot lehet tenni. Vért ontani érte a csatatéren, vagy veritékezni a munka terén, meghalni, vagy élni a közjónak — mindenik áldozat. A közjó olykor vérünket, máskor vagyonunkat vagy szellemi munkásságunkat kívánja. A ki bölcs belátásával a helyzetet megtudja mérni, s tiszta szándékkal azt viszi áldozatul, a mit vihet, mondhatjuk: annak áldozata legbecsesebb.

'Suki László életéről, mind a mellett is, hogy emlékét szépen örököltette, nagyon is keveset tudunk. Született 1741-ben valószínűleg Zsukon. Atyja volt 'Suki László, anyja harczói Gálfalvi Borbára. 1755-ben ápril 14-én a kolozsvári unitárium collegiumban kezdte hallgatni a syntaxist, 1757-ben május 20-án pedig a poesire mene át, 1760-ban a philosophusok sorában látjuk. Abban az időben a nevezett iskola rectorai előbb Szentábrahádi Mihály és utóbb Agh István voltak, mindkettő korának kitűnő férfai s iskolánknak jó hírű tanára. Ezek minden bizonynyal tevékeny részt vettek a szép nevű és nagy reményű ifju szellemi és erkölcsi képzésében. Kolozsvári főiskolánkból kilépve, hol és meddig tanult 'Suki László, adatok hiányában meg nem mondhatom, de hogy tudománykedvelő s mondhatni irodalmilag művelt ember volt, bizonyítja az, hogy mindjárt atyja halála után egy évvel a nemzetség leveleit mintegy 25 ivnyi regestrum szerént (in folio) Tordátfalvi Sámuel ügyvéd által rendbe szedette, egy évvel később a regestrum végére a nemzetség fáját is, a nevek után tett jegyzésekkel s az illető levélbeli adatokra hivatkozásokkal csak ugyan Tordátfalvi által kidolgoztatta;¹⁾

1) Mind a regestrum mind a levéltár épségben van Zsukon P. Horváth Kálmán úr birtokában.

bizonyítják sajátkezü jegyzései, melyekkel korának szellemi mozgalmait kíséri; ¹⁾ bizonyítja a főkörmányszék bizalma, melylyel 1784-ben meghívta egy tanácskozásba, mely a nem katolikus iskolákba is behozandó új rendszer felett tanácskozott ²⁾, de kiválólag bizonyítja az, hogy özsves vagyónát a nevelés és oktatás ügyének áldozta, — bizonyítja alapítványleveleinek minden sora, s az a szép könyv-gyűjtemény, mely halála után kolozsvári főiskolánkba került.

Férfi korának munkássága és tevékenysége, úgy látszik, a gazdaságra volt irányozva. Testvéreivel 'Suki Klárával Toroczkói Péternével és 'Suki Teréziával P. Horvát Ferencznével atyafiságosan kiegyezvén 1765-ben atyja halála után 4 hónappal, a zsuki és hozzá tartozó apai jóságokat maga kezdte miveltetni — s úgy látszik, hogy örökölt jóságait csakhamar rendbe szedte, gazdaságát czélszerűleg rendezte, udvartelkét kellő épületekkel ellátta, majd az elzálogosított ősi birtokrészeket visszaváltogatta. Ez magában is érdem. Nagy érdem Erdély főurai között, kiknek egy része tétlen ült, vagy utazott, más része a zöld asztalok köré és a fejedelmi udvarba seregelt — s csak kevesen virasztának az éjben a tudományok mellett s talán még kevesebben munkáltak nappal a föld virágoztatásán és gyümölcsöztetésén. A mi főuraink nem igen tudtak leereszkedni a földhez, melynek termése őket felemelte. 'Suki tevő, s ez magában is érdem. ³⁾ Érdeme fényes világításban tűnik előnkbe, ha nem feledjük el a czélt, melyet jóságainak gyarapításában s gyümölcsöztetésében maga eleibe tűzött. E cél, mint maga 'Suki László megnevezi adománylevelében, nem volt más: mint a vallásközönség és a kolozsvári collegium számára oly állandó alapot adni és hagyni, melyből annak többenü szükségei korszerűleg potol tassanak.

Szenvedélyes gazdászata nem vonta el a közügytől személyes szolgálatát sem, hol éppen szükséges volt. Legkevésbbé, ha szeretett vallásközönsége ügyében kellett fáradsnia 1783-ban a derzsi zsinaton; 1789-ben a szt. gericzei zsinaton vett tevékeny részt az egyház ügyei felett való tanácskozásokban. Amaz emléksorok, melyek az egyházi tanács üléstermében, az egykori könyvtárban, a 'Suki

1) Egy ily gyűjtemény látható Széplakon a P. Horváth G. könyvtárban. —
2) Fkm. közig. 6322. sz. an. 1784. — 3) Halálával gabonájából, mi legalább 8000 véka lehetett, 4301 magyar forint jött be, e mellett 1500 véka vetése volt. Méheit 249 mfr. 16 pénzen adták el.

czimer alá kőbe vésvék — 'Suki Lászlót főiskolánk felügyelő gondnokának is nevezik.')

Falusi életének csendjébe a nős élet vidám zaja nem vegyült. 'Suki László nőtlen maradt. Azért élete nem volt örömtelen. A rét virágai, a szántó föld kalásza a gazdának meg-megújuló örömeket nyujtanak, s az a szép gondolat, s nemes cél: ápoló, fentartó a tyja lenni egy iskolának, hol az ember szellemi élete kezdődik és fejlődik, több örömet okozott neki, mint sok apának gyermekei. Barátai feles számmal voltak. Köztek megemlíthetők: pokai Sárosi Sámuel, sárdi Simén Elek, sepsi szentiványi Szentiványi Sámuel, kénosi Sándor Mózes, kik közül Sándor Mózes mint egyik jóltevő, Szentiványi Sámuel pedig mint a kolozsvári collegiumnak a dombói zsinaton 1792-ben 'Suki helyébe megválasztott, sok ideig buzgó és tevékeny felügyelő gondnoka, vallásközönségünk előtt is közbecsülést vívtak ki, s a mi hálas megemlékezésünkre is méltók. Lázár István püspök egy évvel lévén ifjabb 'Sukinál, nem csak mint tanár és püspök, de mint jóbarát is többször szívesen látott vendég volt Zsukon. És a jók közti barátság mindig fűszere volt az életnek s egyik előmodítója a nemes tetteknek.

Szép jellemvonás 'Suki életében az is, hogy jobbágyaival, cselédeivel szeretettel bánt, s rólok még végrendeletében is megemlékezett. „Nem akarván — ugymond — elfelejtkezni jószágaimban halálomkor lakó embereimről is, ezek iránt az a rendelésem, hogy valakinél azok közül dologra vagy egyébképen kiadott gabona, vagy annak ára találtatik, az örökösen nekik maradjon, s ő tőlek azt senki ne kérje.“²⁾

'Suki László áldozatkészségét, a vallásos buzgóságot őseitől örökölte, s idővel oly szép tettekben bizonyította be, milyenekről vallástörténelmünk ritkán emlékezik. Zsukon papot tartott; felső Szováton a templomot, mely annyira megromladozott, hogy a hallgatók a szél és zivatar miatt az isteni tiszteletben háborgatva voltak, saját költségén a község terhelhetése nélkül megépítette. A

1) Czimer: Zöldmezőben egy farkas, mely szájában egy kis bárányt ragad.

Alóli rás: Insignia Gentilitia, Spectabilis ac Magnifici domini Ladislai 'Suki: nobilis de 'Suk: Collegii unitariorum Claudiopolitani Inspectoris Curatoris et insignis benefactoris, qui anno 1741: die XXVI Augusti natus vitae, et illustri familiae suae finem imposuit: Anno domini 1792 die XI. Martii. — 2) h. Testament. 8-ik pont.

kolozsvári unitárius templom építését hathatósan segítette s tornyába ajándékozott egy — sok ezüst tartalma miatt — becses és szép hangzású harangot, mely 1848-ig tornyunkban mint negyedik harang szólott, 1848-ban pedig a magyar államnak lön ajándékozva.

Szeretetének, gondosságának kiváló tárgyát azonban a vallás-közönség és kolozsvári főiskola képezé. Ezeknek sorsán javítani életének főczéljául ismerte. Felső zsuki malmainak szombati vámját, melynek évi értékét 1791-ben maga 500 frtra becsüli, már végrendelete előtt átadta a nevezett iskolának, 1791-ben febr. 14-én pedig felső zsuki házánál ajándéklevelet irt, melynél fogva minden addig szerzett és kiadott tőkepénzeit s azoknak hátralevő interesteit, öszvesen 26,405 magyar forintot és 20 pénzt, vallásközönségünknek és kolozsvári főiskolánknak ajándékozta s az azokról szóló kötleveleket rogestrum mellett még az nap átadta püspök Lázár Istvánnak és a Consistorium egyik tagja Bartha Mózesnek oly feltétel mellett, hogy azokhoz semmi szín és tekintet alatt és semminemü szükségben úgy nyulni nem szabad, hogy azok el keljenek, hanem örökös fundusúl állandóúl megmaradjanak, s csak a rendes és törvényes kamatjok fordittassék halála után is a nevezett collegium szükségéire. Az ajándéklevél bevezető részét érdekesnek látom szóról szóra ide igtatni: „Én felső magyar zsuki 'Suki László, látván és tapasztalván is valósággal aztat, hogy ezelőtti mostoha időkben ezen nemes hazában törvényesen bévétetett univaria valláson lévő egész közönségünk, nevezetesen pedig Kolozsvár városában volt, és mostan is lévő unitarium collegiumunk, melynek jó állapotban való léte az egész közönség megmaradására elmulhatlanul szükséges, mindenféle javaiból úgy annyira kifordult, hogy annak még csak előljáróit is, rectorait, professorait, és felsőbb s alsóbb tanítóit közönségünk csak nem szüntelen való koldulással s collectázással kéntelenítettett igen csekélyül tartani és táplálni, eleitől fogva való czélom és szándékom azt volt, hogy ha az Ur Isten gyenge ügyeketemet megáldja, tehát nevezett közönségünk, és abban nevezetesen az említett kolozsvári collegium számára egy oly állandó fundust adjak és hagyjak, mely után való jövedelemből azon collegium nem csak jó karban és állapotban helyheztegethessék; hanem azután is annak dolga jobb móddal folytathassék, s előljáróinak, rectorainak, professorainak és felsőbb alsóbb tanítóinak illendő jutalmok úgy kipotoltathassék, hogy magok kötelességeiknek s zorgalmatosan s hasznosan megfelelhessenek.“

Ez adományának évi jövedelme felett ugyan azon évi április 26-án kelt, a hagyományt szabályozó iratában életére a következőleg rendelkezett:

1-sőben 500 mfrtot évenként vegyen az iskola az általa adni szokott zsuki malom szombati vámja helyett.

2.) 'Suki János bátyjáról rámaradt 4324 mfrt. adosságnak évi kamatját fizessék belőle.

3.) Püspök Lázár István és Bartha Mózes a kezelésért kapjanak együtt 100 mfrt.

4.) A mi megmarad, tőkésítettven csatoltassék az ajándékozott tőke öszvegehez.

A mely napon ajándéklevele, ugyan az napon kelt saját kezével írt végrendelete is, mely hogy annál nagyobb biztosságban legyen, még azon évi aug. 21-én átadta azt püspök Lázár Istvánnak és consistor Bartha Mózesnek, hogy halála történetéig jó gondviselés alatt tartassék a püspöki ládában, akkor pedig a fő vagy represent. Consistoriumban hiteles személyek előtt bontassék fel, mint ezt sajátkezüleg ráírta a borítékra.

A nemes jóltevő halála fájdalom hamar bekövetkezett; már a következő 1792-ik évben márt. 11-én megszűnt halandó lenni, földi életének 51-ik évében. Halála napján végrendelete Kolozsvárt Sándor János és Bisztrai József főkormányiszéki titoknokok előtt felbontatott s három hó múlva Dombon a zsinati gyűlésben is felolvastatott. Tartalma a következő főbb pontokból áll:

Elsőben: A mely ingó jók néhai édes atyám 'Suki László úr halálával reám maradtanak, bátor azok igen keveset értenek, mégis azoknak potlására néhai kedves testvérem 'Suki Theresia életében széplaki P. Horváth Ferenczné asszony két gyermekeinek, vagy ha csak egy is maradna meg közülök, annak halállommal maradó ingó javaimból hagyok 4000 azaz négy ezer magyar forintokat; több akár mi névvel nevezendő ingó javaim pedig, valamelyek idevaló felső zsuki és ehez tartozó csak fiat illető jószágokban találtnak, ide értvén az akkor földben leendő vetések és egyéb jószág függő jövedelmét is, legyenek az ezen hazában törvényesen bevett unitária valláson levő közönségé, nevezetesen pedig abban a Kolozsvár szabad királyi várossában lévő unitarium Collegiumé. Melyet úgy rendelék, hogy halálom törtévé, azonnal az említett közönség és Collegium ezen rendelésem alább megnevezve lévő executorai vagy azok hirtelen nem találtnván, maga

akármej előjárói által, mindenekre kezét reá tévén, nevezett kedves testvérem gyermekeit köteles legyen az már megirt summával kifizetni. Ellenben pedig ezeknek úgy mint kedves testvérem gyermekeinek, valamelyek itten Zsukon s több ehez tartozó csak fiat illető jószágaimban lesznek, azokhoz semmi szavok ne legyen; a Collegium előjárói pedig köteleztetnek az oda hagyott ingó jokat akkori folyó áraikon pénzzé tenni, és a mi azokból bégyül állandó fundusul jó és bátorságos helyekre törvényes interesre kiadni s intereseket hűségesen beszédni és szedetni.

Másodszor: Az halálommal maradandó felső'suki és hozzá tartozó csak fiat illető jószágokban voltak a jószágok reám szállásakor ezen terhek: (a) Néhai már említett édes atyám 'Suki László ur váltott volt kezéhez elei által elidegenített jószágokat, melyeknek visszaváltásukra adott pénzt két harmad részben, mely megyen 3398 azaz háromezer háromszáz kilenczven nyolcz magy. forintokra és negyvennégy pénzekre, két testvéreimnek készpénzül én fizettem ki, s ennél fogva ezen teréhtől magam keresetemből én mentettem meg. (b.) Néhai 'Suki Mihály bátyám bizonyos contractus szerint maga jószágát terhelvén 3000 azaz háromezer magyar forintokkal, azt hosszas perlekedés után én mentettem meg ezen teréhtől, kifizetvén a mint az ítélet tartotta a mindjárt említett három ezer forintokat nevezett 'Suki Mihály bátyámmal egyezett testvérnénje leányának Ballya Sámuelné b. Kemény Ágnes asszonyinak. (c.) Meghalálozván édes atyám néhai 'Suki László ur testvére néhai 'Suki János ur nőtlenségben, és így magtalanul, a jószága jött kezemre s birodalmam alá 10,376 azaz tizezer háromszáz hetvenhat magyar forint és tizenöt pénz teréhvél, annyival maradván tudniillik adós néhai 'Suki János bátyám, melynek depuratiojára ha maradt ingó javait legszorosabb calculus szerint is 3000 azaz három ezer magyar forintokig veszem is fel (jóllehet koránt se értenek ennyit) hogy a több és még 7376 azaz hét ezer háromszáz hetvenhat magyar forintokat s tizenöt pénzket tevő részszerint fekvő jószág ne foglaltassék, tulajdon keresményemből kellett s kellett részszerint kifizetnem. (d.) Ezekhez járul az is, hogy néhai eleim által elidegenítve volt jószágot másoktól váltottam ki 2731 azaz kétezer hétszáz harminczegy magyar forintokig és tizenégy pénzkegig. Mely illetén terheknek lefizetése, s részszerint az idegenítésben volt részeknek visszaváltása a mint már megíratattott, tulajdon keresményemből esvén s részszerint ezután

kelletvén esni, tehát azoknak summájáig, mely együtt megyen 16,505 azaz tizenhat ezer ötszáz öt magyar forintokra és hetvenhárom pénzekre, halálom utánra hagyom és kötelezem a sokszor említett közönségnek és collegiumnak, felső magyar-zsuki jószágomat a hozzá tartozókkal együtt, úgy hogy mihelyen halálom történik, azonnal kezét reá tehesse, és mindaddig senkinek engedni ne tartozzék, míg az említett summa ki nem fizettetik.

Harmadszor: Kerestem ugyan Isten áldása után való tulajdon keresményemből néhai tekintetes Domokos György uramtól nemes Kolozsmegyében Meredgyón bizonyos részjószágot 256 azaz kétszáz ötvenhat magyar forintokban; t. Bogdán Diénes uramtól, nemes Dobokavármegyében Magyar-köblésön, bizonyos erdőt 714 azaz hétszáz tizennégy magyar forintokban, ezeket is tehát az említett summáig hagyom a már sokszor irt közönségnek és collegiumnak.

Negyedszer: zsuki és hozzátartozó jószágaimban, nap-pali és éjjeli szorgalmatossággal s nyughatatlansággal igen sokra becsültethető feles építéseket és jobbitásokat tettem ugyan, melyeket becsü szerint való árrakig hasonlóképpen hagyhatnék a hová és a kinek akarnám; de mivel oly czéllal és szándékkal vagyok, hogy mlgs. gróf és erdélyi gubernátor losonczy Bánffy György ur ő excjával olyatén egyezésre menjek, hogy ő excja megnyerhetvén a felséges udvartól, halálommal maradandó fiat illető jószágaimat, tehát Felső-Szováth-ot engedje az unitária valláson lévő püspökségnek és főbb oskoláknak, s ezen egyezésre királyi meg-egyezést munkálódjon ki, ezért én is ő excellentiájának említett jószágaimban lévő építéseimet és mindennemű jobbitásaimat minden fizetés nélkül általengedjem, a minthogy ezen feltétel alatt ezennel által is engedem, úgy mindazonáltal, hogy ha reménységen kívül ezen egyezés tökéletességre nem mehétne, vagy annak akármely akadályból teljeseése nem lehetne, tehát ezen esetben akárki nyerje meg jószágaimat, azon épittetéseimnek s jobbitásaimnak igaz becsü szerint való árokat, előre, míg a jószág birodalmába belépnek, lefizetni az említett püspökség számára állandó, és oly formán administrálandó fundusul, mint egyebekről rendeltem, tartozzék.

Ötödösör: A mely ingó javaim már nevezett kedves testvérem gyermekeire maradandó jószágokban halálomkor találatnak, azokat hagyom azon kedves atyámfiainak.

H a t o d s z o r: A melyeket pedig a sokszor nevezett közönségnek s collegiumnak hagytam, azok a mint említettett, tőkepénzekké tétettessenek, és örökös fundusul légyenek, mely szerint azoknak csak interesöket lehessen szükséges helyekre költeni, magokat pedig a tőkepénzeket semmi szükségben elkölteni s megfélegesíteni szabad nem lészen.

H e t e d s z e r: Azon tőkepénzből, mely ezen utolsó rendelkezésnél fogva kijön, és abból, melyet már kölcsön kiadtam, és ugyan ez máj napon költ levelem szerint sokszor nevezett közönségünknek valósággal általadtam, keze és birodalma alá bocsátottam, halálom utánra tizezer magyar forintok iránt, a többtől megkülönböztetve, ez állandó és változhatatlan rendelkezésem, hogy annak uzsorája kétfelé osztván, egyik fele része fordittassék a szegényebb unitária ekklézsiákban lévő fungens szükölködő, és vagy öregség, vagy egyéb szerencsétlenség miatt, vacantiában lévő szegényebb papok és hasonló özvegy papnék segítettésökre; a más fele része pedig esztendőnként tizenöt magyar forintjával adassék a magokat tisztességes magokviseletével, különös szorgalmatosságokkal és tanulásukkal megkülönböztetöt szegényebb tógás deákoknak, hagyván és bizván egyebekben és a több részének interesse iránt való rendelést, hová tudniillik, és mi formálag, s mennyi mértékben fordittassék? a főconsistorium egyenességére s igaz lelkeesmértetére.

A végrendelet többi része a végrehajtók neveit, a bezárást és hitelesítést foglalja magában.

'Suki László temetésére számos barátain és tisztelőin kívül megjelentek Zsukon az unitárius professorok s az egész tanuló ifjuság, — ez utóbbi hármóniát is csinált. A főtanácsi jegyzőkönyvben beirt végrendelete és ajándéklevele után egy pár lap tisztán maradt. Talán a nemes jöltevő emlékének volt szánva! Bárcsak ama pár lapot szentelik vala emlékének, mai ünnepélyünk bizonynyal szebb lenne.

Jótevény alapítvány nagyobb szükségben, kellöbb időpontban soha nem érkezett. Az unitárius vallásközönség Erdélyben, időnként töröktöl tatártöl pusztitva, 1622-ben több ekklézsiánkat elvesztve, 1638-ban Pécsi Simon szombatossága miatt megzavarva, hivatal- és kegyvadászó főurainak nagyrésztöl elhagyva, — 1693-ban a kolozsvári óvári, 1718-ban a piaczsori főiskolájátöl megfosztatva, lassanként ösi javaiböl kiforgatva, számban is megfogyva:

valóban a mult század végén szegény állapotban, sanyaru helyzetben volt. Lenni vagy nem lenni: ez volt a kérdés. Szóljanak az adatok. A dómbói zsinati gyűlésben 1792-ben június 16-án számba vétetvén a kolozsvári collegiumnak régi fundatiója, valamint püspök Lázár István által 1789-ben némely dioecesisekben tartott generalis visitatio alkalmával pro stabili fundo Collegii begyűjtött pénzekről vitt jegyzék: úgy találták, hogy a collegium régi fundatiója állott 3367 magyar forintból és 47 pénzből, a gen. visitatio alkalmával pro stabili fundo Collegii begyűlt öszveg pedig 7965 mft. és 59 pénzből,¹⁾ öszvesen 11,333 mft. és 6 pénzből. Ez lett volna tehát egyik jövedelmi forrás, melyből a püspöknek és tanároknak fizetésöket venni kell vala. De már az említett számbavételnél megjegyezték a régi fundatióról, hogy annak egy része interesével együtt veszedelemben forgott. Valóban veszedelemben annyira, hogy a Perceptorum Libellusban 1791, 1792, 1793 és 1794-ben egy krajczár kamatbevétel vagy tőkepénz befizetés sincs feljegyezve. A pénztári kezelés sem lévén még abban az időben kelőleg rendezve, a mi kevés tőkepénze volt is a vallásközönségnek, az az ország minden részében volt kiadva, a mi már magában is nehézzé tette a kamatok bevételeét. A jövedelem másik ága a collegium két sütőháza után lett volna, a minthogy 1790-ben fizettek is a haszonbérleők egy évre 160 mftot és 80 pénzt, más évben 204 mftot, hanem e sütőházakra kiadás is volt, s így a tiszta jövedelem ezekből kevesebb volt a felhozott mennyiségnél is. Meg kellene említenem még az egyes pátronusoktól ígért tized- és malomrész jövedelmeket. 1750-től kezdve ily nemű ajánlat sok van bejegyezve a Körmöczi János püspök által összeirt alapítványi könyvben, de hihetőleg 1791-ig nagy részben megszűntek; én legalább a Perceptorum Libellusban 1791—94-ben csupán három ily nemű jövedelemre akadtam, s abból is az egyik 'Suki László 500 frtja zsuki malmainak szombati vámja díjában; a másik Torockói Ferenczné Tordai Zsófia a. járai malma szombati vámjának jövedelme 42 frt. 84 pénz. A harmadik Hegedüs Áron 20 véka elegybúzájának ára 26 mft. 40 kr.

Ily nyomasztó körülmények között, mint nemes jóltevőnk írá ajándéklevelében, szüntelen való koldulással és collectázással kellett tartani és táplálni a vallásközönség előljáróit, rectorait és pro-

1) Gen. Prot. IV. pag. 220.

fessorait. A collectázás is a mellett, hogy sokra nem ment, sem egyforma, sem állandó jövedelmi forrás nem volt. A mit az eszerek ily czim alatt egy-egy zsinatra vagy főtanácsra vittek és átadtak, ritkán érte el a 200 mftot. A Perceptorum Libellusban évenkénti segélyről (annualis succursus) és nyári collectáról vannak feljegyzések, s ily czimek alatt tett a bevétel 620 mftot és 46 pénzt. A kolozsvári ekklézsia is, mely oly sokszor és nagy mértékben érezte buzgó szeretetét a főiskolával, többé nem segíthetett. Ma is fennálló díszes templomát akkor építette s maga is a vallásközönségnél keresett támogatást. A közönség és főiskola egész évi jövedelme 1791-ben nem volt több mint 1355 mft 40 pénz, s az utána következő évben 676 mft. 80 $\frac{1}{2}$ pénz.

Képzeltetni, hogy ily csekély jövedelemből sovány fizetéseket adhattak. Lázár István mint püspök, ugy látszik, a közpénztárból nem vett semmi fizetést, mint rector kapott 100, s mint professor 240, öszvesen 340 mftot. Pákei József professori fizetése volt 240 mft, szálláspénze 25 mft; a jegyzőséget vitte ingyen. Márkos György pap is lévén, fél professori fizetést vett 120 mftot. Ugyanennyit kapott 1792-ben professorsága első évében Nagy Zsigmond. A tordai professor kapott 120 mftot. Egy kolozsvári köztanító a poetika classisban 32 mftot; a rethorikában 16 és a németben 8 mftot. A deákok kaptak havi osztalékot 10 mftot. S bár ezt kaphatták volna pontosan! — megkapták néha egy év mulva. Püspök, tanár özvegyeinek, árváinak gondozásáról szó sem lehetett. Ha önfeláldozás ma is nálunk a tanári pálya, az volt az bizonynyal az említett időszakaszban.

S itt nem határozódott a baj. A 18-dik évszáz utolsó felében a tudományok új életre serkenésével az egyházi élet-szine Europaszerte megváltozott. Locke, Kant, Schelling philosophok; Voltaire, Rousseau francia irok; Ernesti, J. D. Michaelis, Lessing, Venturini, Rosenmüller, Eichhorn német theologusok új és egészen szabad szellemü mozgalmat keltettek az egyház terén is. A jezsuitarend eltöröltetett. Hazánkban József császár szabad egyházi intézményeket adott; a kitört francia forradalom sokat ígért: szóval a szabad szellemü unitárizmus jövője annyi balszerencse után derülni látszott; annál szomorítóbb lehetett az anyagi szükségnek érzete azok előtt, kik az említett külmozgalmakat ismerték — pedig a külföldön képzett tanárokon kívül is többen ismerték — és ide haza iskoláinkat, temlomainkat ro-

mokban látták. Az unitárizmus vallásigazságainak és szabad elveinek megtartására, tovább fejtésére és terjesztésére iskolákat kellett építeni mindenek előtt.

Ily nagy szükségben, ilyen időpontban nyerte vallásközönségünk 'Suki László ajándékát és hagyatékát. Ez által a helyzet, ha nem is rögtön és nem is gyökeresen, de lassanként s legalább részben sokat javult. Ennek megértésére szükséges néhány sorban a hagyaték sorsát és eredményét is előadnom.

Az adománylevélben felhozott 26,405 mfrtot és 20 pénzt, a mint fennebb is említém, még életében átadta a vallásközönségnek kezelés s illetőleg használat alá. Ez összeg 2968 mfrt és 51 pénz kamat hátralékkal felment 29,373 mfrt és 71 pénzre.

A végrendelet 1-ső pontja szerint az ingó javak elárvereztetvén, azokból bekerült a vallásközönség részire 12,724 frt. 8 pénz.

A testamentomnak 4-ik pontja értelmében a püspökségnek a szováti jószágot kell vala megnyerni. Lázár István püspök, ennek érdekében, a mit lehetett, megtett. Kormányzó Bánfi Györggyel azonnal értekezett s még azon évi tavaszon a királyi Felségnél is kérelmezett Bécsben, ¹⁾ a mint erről a dómbói zsinaton maga tett jelentést jun. 29-én 1792. Hasztalan. 'Suki László halála hamarabb jött, mintsem a kormányzóval szándékolt egyezményt a szováti jószág iránt alá írhatta volna, így a kormányzó is keveset tehetett. Egy ideig a végrendelet értelmében a vallásközönség mind a zsuki jószágra, mind a hozzá tartozó jószágrészekre rátette ugyan kezét s birtokába vette, de mivel a fiscus perelni kezdett, s a vallásközönségnek csak a javításokat és beruházásokat illető követelése volt a jószágon, már a következő 1793-ik évi főtanácson átengedte azokat főgondnok P. Horváth Ferencz birtokába gyermekei részére, mint a kik 'Suki Lászlónak legközelebbi rokonai voltak, oly feltétellel, hogy a testamentom 2-ik, 3-ik és 4-ik pontjánál fogva a vallásközönségnek s collegiumnak hagyatott azon jószágokban lévő minden terheket, jobbitásokat és azoknak legális interesseit, ugy az investitura summákat s azoknak interesseit minden hiba s fogyatkozás nélkül befizeti a tisztelt közönségnek s collegiumnak. ²⁾ Az egyezménylevelet azonban többféle viszontagságok után csak a káli zsinaton 1796-ban julius 9-én köthették meg és írhaták alá. Az egyezményből kitetszik, hogy a zsuki jószágon volt terü és a javítások összege felment 32,229 mfrt. és 77 pénzre.

1) Gen. Prot. pag. 239. — 2) Gen. Prot. IV. pag. 276. nro. 45.

A meregyői részjóságért bekerült 256 mfrt; továbbá tőkepénzekben, melyeket az alapító úr részint végrendele előtt, részint azután kötlevelekben kiadott, kapott még a vallásközönség 3478 mfrtot és 32 pénzt.

A 'suki-fundációinak egész összege ment ezek szerint 79,061 mfrt, 88 pénzre. Ennyi pénz mai nap is szép összeg, de jóval szebb volt akkor, midőn egy véka magbuzát 30 pénzen, tizenkét béres ökröt 570 mfton s egy tehenet 20 mfton adtak el. Több volt az akkor, mint ma 100,000 ezüst forint.

E nagyszerű alapítvány lehetőségessé tette a fizetések javítását. Ha a püspök nem is nyerheté meg a szováti jóságot, de a boldog emlékezetű hagyományozó halála napjától számítva a zsuki és hozzátartozó jóságrészekben megbecsült javítások özvegenek — azaz 15,110 mfrt és 4 pénz — kamatját, mi évenként 906 mfrt és 60 pénzt tett, több rendbeli főtanácsi végzés következtében a testamentum értelmében megkapta; 1798-ban pedig a kolozsvári főtanács püspök Lázár Istvánt addigi professori és rectori hivatalától, sok dicséret mellett, saját kérelmére felmentvén, a püspöki fizetést a közönség pénztárából 1000 mfrtban megállította. ¹⁾ Ily fizetésadásra csak a zsuki-hagyaték tette képessé a pénztárt.

Következett a professori fizetések javítása. Ezt kérni még a dombói zsinaton 1792-ben eléállott a püspök, de sikertelen. Több sikerrel szorgalmazta egy évvel később a kolozsvári főtanácson főgondnok Horváth Ferencz. Ugyanis ekkor Lázár István-, Pákei József- és Nagy Zsigmondnak két két száz rfrt fizetésök még ötven ötven rfrttal pótoltatott, tehát 300 mfrtra emeltetett, a 100 mfrtből álló rectori fizetés meghagyatván. Márkos Györgynek, ki addig is félprofessori fizetést vett, fizetése 25 rfrttal, a tordai rector fizetése pedig 40 mforintokkal pótoltatott. Az illető professorok köszönettel vették ezt is, azonban nem találták az alapítvány céljának megfelelőnek; ²⁾ a miért is 1796-ban a káli zsinaton, 1797-ben s ismét 1799-ben a kolozsvári főtanácson szorgalmazták fizetésök javítását. Az illető főtanácsok hajlandók voltak erre, de minthogy az adósok a kamatokat nem fizették pontosan, sőt némelyek még az elárverezett javak árát sem fizették ki, tetemesb fizetésjavításokat nem tehettek. ³⁾

1794-ben jan. 20-án a kolozsvári főtanácson intézkedtek a

1) Gen. Prot. IV. pag. 263, 264. — 2) Gen. Prot. V. pag. 181, 182. 3) Gen. Prot. IV. pag. 373. V. pag. 40. 90. 258.

szegény papok, özvegy papnék, valamint a szegény tanulók sorsa javítása iránt is. E célra 'Suki László — mint fennebb láttuk — 10,000 mft. alaptőkét adományozott, úgy pedig, hogy a kamatból 300 mft. a szegény papok és papnék, 300 mft. pedig a tanulók segélyezésére fordítottassék. A segélypénzt az illetőknek még azon évben kiosztották és kiosztják időnkben is minden évben. Az első alkalommal részesült benne 12 pap, 2 lévita, 18 özvegy s azóta hányan! Hány könyecseppet törölt le ezzel 'Suki! és hány ifju tehetséget segített célja felé!

Még nagyobb eredmény az, hogy nagy részben a 'Suki-alapból fölépült 1800-tól kezdve főiskolánk, melyben jelenleg ez ünnepélyt is tartjuk; Kolozsvártt egy professori, Tordán egy rektori ház, s Kereszturon iskola épülhetett a közpéztár segélyével.

'Suki László hagyatéka más oldalra is jótékonyan hatott. Az egyházi közigazgatás Kolozsvártt megerősödött. A közpéztár rendezése szükségessé vált, a minthogy rendeztetett is; az önbizalom erősödött, az áldozatkészség új lendületet nyert: Felső-dobófalvi Maróthi István még 1792 nov. 20-án 10,000 magyar forintot hagyott az unitárius vallásközönségnek és a kolozsvári collegiumnak állandó tőkéül, hogy — a mint mondja testamentomában — ne láttassék a többiek között egészen holt és érzéketlen, haszontalan tag lenni akkor, a midőn a közönség és iskola az Istentől rendelt Nehemiások által, mint phoenix porából, elevenedik. Főgondnok Horváth Ferencz 1793-ban és 1794-ben a zsuki jószág megnyerése idejétől kezdve iskoláinknak a zsuki, szováti és kötelandi jószágainak terméséből 30-dot ajándékozott — s 13 évvel később a fundatióknak egy egész hosszú sora nyílt meg. Nem munkált-e ezekben 'Suki László szelleme? S a kolozsvári iskolának egyik akkori szerény tanulójaiban, később főkormányászéki tanácsos, Augustinovits Pálban — vajjon nem 'Suki László adománya keltette-e fel az eszmét és igyekezetet, egykor a vallásközönségnek szintoly jóltevője lehetni? Ugy hiszem, az. Ily szép és jövőre kiható eredményeket mutathatni fel 'Suki László adományából s hagyatékából.

Az illető méltánylatot vallásközönségünk akkori előjáróitól hálátlanság lenne megtagadnunk. A főgondnok P. Horváth Ferencz értelmes, buzgó és tevékeny férfi volt. Az iskolák vagyonának kezelése, a tanítás jobb móddal való folytatása mellett hol személyesen, hol levelei által többször felszólal, a közigazgatásban célszerű újításokat tétet s e mellett anyagi áldozatokat is hoz. Lá-

zár István, a püspök, korának testben és szellemben egyik dísze. Püspöksége 1786-ban kezdődvén, 25 évi lelkes és fáradhatlan felvigyázása alatt két iskola, két professori lak s vallásközönségünk templomainak legalább egy harmada épült fel. Jegyzőkönyveinknek csaknem minden sorában vezető, rendező és buzditó szellemének nyomaira találunk. Szentiványi Samuel mint a testamentum végrehajtója s több éveken át a collegium felügyelő-gondnoka, Páker József mint tanár s főjegyző szintén híven fáradoztak a közjóért. Mindazáltal a megemlékezés legszebb koszoruja egyházi életünk ama korából 'Suki emlékét illeti.

S midőn ez emlékek egy szerény koszorut nyújtani én is szerencsés voltam, nem tehetem, hogy záradékul egy megjegyzést ne tegyek. Bár mily szép volt az alapítvány eredménye, 'Suki László többet vélt általa eszközölni, azt akarta, hogy a collegium ne csak jó karba s állapotba helyeztessék, hanem azután is annak dolga jobb móddal folytathassék. S lám! ha utána nem jön Augustinovits, Maróthi Koncz János, Jobbágy András és annyi más áldozó, iskoláink és vallásközönségünk helyzete ma is igen szomorú volna. S még jövőre sem szabad az áldozatoknak megszűnni. Az élet szükségtelen szükségéinek szaporodásával, az ismeretek terjedésével: a tanító erőknék és eszközöknek — így a nevelési alapnak — is nevedenie kell. S én reménylem is, hogy jelenben, vagy már a közel jövőben, talán e közönség sorából állanak elé lelkes férfiak és asszonyok, kiknek áldozata egykor szintoly jótékony eredményt mutat fel, kiknek emléke szintoly becses lesz a maradék előtt, mint előttünk 'Suki Lászlóé, nem akarom hinni: az utolsó 'Sukié.

Nagy Lajos,
tanár.

IX.

Javaink czélszerű használása.

(Egyházi beszéd.)

Amint minden ember vette az ajándékot, azonképpen sáfárkodjék abból egymásnak. 1. Pét. 4, 10.

A föld határain mindenütt Isten ^{nek} megmérhetetlen áldásával találkoznak szemeink; úgy, hogy mi is elmondhatjuk a ~~szó~~ költővel: Isten a földet bőséggel gazdagítja. S bár a föld temérdek gazdagsága, annak minden lakóira kiterjed, abból mégis minden más teremtmények felett az embernek jutott legnagyobb rész. A természet országai az ő számára tárják fel kincseiket, a föld az ő javára termi dús gyümölcseit — s mindezeket ő használja fel a maga czéljaira. A földnek e megmérhetetlen javai is mind Isten jóságának és szeretetének bizonyosságai. De sokkal inkább tanuskodnak Istennek különös kegyelméről: a szellemi és erkölcsi javak, melyeket Isten a földön egyedül az embernek ajándékozott. A gondolkozó ész, nemes szív, a szépre és jóra törekvő vágy és akarat, ezek azon magasztos tulajdonok, melyek az ember fogalmát oly nagygyá s a földön mindenekfelett valóvá teszik; melyek által nemcsak a földnek, de a végetlen világnak is polgárává lesz. Ámde ha az Isten az embert annyi áldásokkal boldogítja, ha más teremtményei felett annyi kiváltsággal ruházta fel: egyszersmind nagy és terhes kötelességeket is szabott elébe; kötelességeket önmaga, a társadalom, vallása, nemzete és az emberiség iránt Ezt teszi az alapul felvett ige: A mint minden ember vette az ajándékot, azonképpen sáfárkodjék abból egymásnak. Ugy van, k. ai. sokak és nagyok a mi kötelességeink, melyek éltünk feladatát teszik; s életünk feladata az előnkbe szabott kötelességek megismerésében és teljesítésében áll; itt van az a mező, melyen az ember megdicsőítheti magát, megszerezheti Isten és embertársai szeretetét, s szívébe a valódi boldogság s nemes önérzet égi kincseit. Nyomorult teremtményné süllyedhet az